

**Sune Frølund**

## **Teori-praksis-distinktionen og pædagogisk filosofi**

### **Abstract**

*Educational philosopher Wilfred Carr claims that the formation of philosophy of education in accordance with the theory-centered paradigm of modernist philosophy is responsible for the miserable fact that educational practitioners take no interest in philosophy of education. A real contemporary philosophy of education, Carr suggests, would give up theory and the "foundationalist" idea of seeking a firm ground for practice outside of practice. The paper, firstly, takes up Carr's debate with Paul Hirst on Carr's notion of philosophy of education, and, secondly, moves on to inquire the interpretation of Aristotle's practical philosophy by Hans-Georg Gadamer, whom Carr refers to. Finally, the paper outlines some merits of Gadamer's hermeneutics that philosophy of education should adapt.*

### **Nøgleord**

*Teori, anvendt filosofi, praksis, Carr, Hirst, post-foundationalisme, Aristoteles, Gadamer, overskridelse, negativitet.*

*Tema: Erkendelse, viden og læring.*

## **Indledning**

Hvad er pædagogiske filosofi – teoretisk, anvendt eller praktisk filosofi? Og hvad betyder "teoretisk" og "praktisk" i denne sammenhæng? Artiklen forsøger at kaste lys over disse spørgsmål ud fra en nyere britisk diskussion, hvor den ene diskussionspartner slår til lyd for en pædagogisk filosofi, der er ren praksiserkendelse, medens den anden fastholder teoriens begrænsede rolle i pædagogisk filosofi.

Da den første diskussionspartner trækker på Aristoteles' *phronesis*-begreb og især på Hans-Georg Gadammers fortolkning af det, vil artiklen bevæge sig ind på Gadammers diskussion af teori-praksis-spørgsmålet og til slut forsøge at konkludere angående den pædagogiske filosofis status.

## **En nyere diskussion af teori-praksis-spørgsmålet i pædagogisk filosofi**

Wilfred Carr, britisk pædagogisk filosof, angriber den forrige generations teorientrerede, analytiske pædagogiske filosofi, som den blev udfoldet af navne som R.S. Peters og Paul

*Sune Frølund, Aarhus University*

*E-mail: [sufr@dpu.dk](mailto:sufr@dpu.dk)*

---

*Studier i Pædagogisk Filosofi* | [www.ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/spf](http://www.ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/spf) | ISSN nr. 22449140

---

Årgang 2 | Nr. 2 | 2013 | side 34-45

---

Hirst.<sup>1</sup> Wilfred Carrs kritik indledes i 1980'erne i en række artikler, som fortsætter hen over årtusindeskiftet og kulminerer i en artikel med den sigende titel "Education without Theory",<sup>2</sup> hvor Carrs program markeres. Angrebet har affødt en del modkritik, bl.a. fra Paul Hirst selv og fra andre, mere rationalistisk indstillede pædagogiske filosoffer som f.eks. Harvey Siegel.<sup>3</sup> Wilfred Carr og Paul Hirst har desuden begge deltaget i et seminar, hvor de fik mulighed for direkte meningsudveksling om teori-praksis-spørgsmålet.<sup>4</sup>

Ifølge Carr har britisk pædagogik siden begyndelsen af det 20. århundrede stillet sig i industrisamfundets tjeneste og forsømt filosofisk refleksion over pædagogikkens egne mål. Omkring 1950 opstår pædagogisk filosofi som selvstændig akademisk disciplin, stærkt formet efter den logiske positivismes videnskabsbegreb og præget af en stærkt "rationalistisk" tankegang. Denne type pædagogisk filosofi begrænser sit virke til analyse og klargørelse af indholdet i de forskellige teorier, udsagn eller værdidomme, der er formuleret om den bedste pædagogiske intervention. Og den organiserer sig omkring viden og forståelse, og bygger på et individualistisk menneskesyn, hvor de kognitive evner tænkes at sætte struktur og grænser for de affektive og konative evner, altså hvor den rationelle fornuft kan og bør kontrollere følelser, vilje og handling, hvis opdragelse og uddannelse skal nå et optimum i et liberalt demokrati.<sup>5</sup>

Wilfred Carr finder, at denne tolkning af pædagogisk filosofi som ren teoretisk disciplin, forsømmer at komme med kritiske bud på pædagogikkens sigte, menneskesyn, etik, politiske rolle eller andre synsvinkler, som er hentet ud af pædagogikken selv. Og i den manglende interesse for pædagogikkens immanente problemer ser han forklaringen på, at andre pædagogiske forskere og praktikere til dato har opfattet den pædagogiske filosofi som en "indadskuende skolastisk aktivitet",<sup>6</sup> der ingen relevans har for den øvrige forskning eller for den pædagogiske praksis.

Den rationalistiske fejludvikling har visse forskere i 1960'erne og 1970'erne forsøgt at reparere på, ved at omdefinere pædagogisk filosofi til en form for "anvendt filosofi", i den hensigt derved at kunne styrke dens relevans for politik og pædagogisk praksis. Men dette træk hjælper ifølge Carr ikke, for disciplinen anvendt pædagogisk filosofi forudsætter stadig teoriens og epistemologiens primat, ved f.eks. at tage udgangspunkt i en analyse af vidensbegreber, for så at søge at udmønte disse i pædagogisk praksis og curricula.<sup>7</sup>

1 F.eks. i P.H. Hirst & R.S. Peters: *The Logic of Education* fra 1970.

2 Wilfred Carr: "Education without Theory", *British Journal of Educational Studies*, vol. 54, issue 2 (2006): 136-159.

3 Harvey Siegel: "Knowledge and Truth", *The SAGE Handbook of Philosophy of Education*, ed. Bailey, R., Barrow, R., Carr, D. & McCarthy, C., Los Angeles: SAGE (2010): 283-295.

4 Paul Hirst & Wilfred Carr: "Philosophy And Education – A Symposium", *Journal of Philosophy of Education*, vol.39, no.4 (2005): 615-632.

5 David Carr: "The Philosophy of Education and Educational Theory", *The SAGE Handbook of Philosophy of Education*, ed. Bailey, R., Barrow, R., Carr, D. & McCarthy, C., Los Angeles: SAGE (2010): 43. Paul H. Hirst: "Education, Knowledge and Practices", *Beyond Liberal Education. Essays in honour of Paul H.Hirst*, ed. Barrow, R. & White, P., London: Routledge (1993): 184-187.

6 Wilfred Carr: "Philosophy and Education", *Journal of Philosophy of Education*, vol.38, no.1 (2004): 56.

7 Wilfred Carr, "Philosophy and Education", (2004): 57. Wilfred Carr: "Education without Theory" (2006): 139.

Carrs kritik er bl.a. rettet mod Paul Hirst,<sup>8</sup> en anden britisk pædagogisk filosof, der i disse år arbejdede på et program for "liberal education", som bestod i at etablere en sammenhæng mellem de syv vidensformer, Hirst havde analyseret sig frem til, og pædagogiske læseplaner. Programmet blev lanceret i artiklen "Liberal Education and the Nature of Knowledge" (1965) og blev videreudviklet i en indflydelsesrig bog *Knowledge and the Curriculum* (1974). Hirst har selv senere (blandt andet i 1993) lagt afstand til sine arbejder fra 1970'erne, fordi de "så teoretisk viden som det logiske grundlag for udviklingen af god praktisk viden og rational personlig udvikling".<sup>9</sup> I den senere udviklingsfase af sin forskning, har Hirst dog fastholdt teoriens og vidensformers rolle i den pædagogiske filosofi, men hylder en praksisteori der skal udvikles ud fra praksis, ved progressiv forfinelse af praksis ud fra praksis' egne mål. Forfinelsen skal hjælpes af en refleksion, der støttes af de teoretiske vidensformer.

Wilfred Carr ser dog ikke denne udvikling som tilstrækkelig til at løbe et frugtbart samarbejde mellem filosofi og pædagogik i gang, selv om begge discipliner lider under manglende gensidig berøring. Pædagogisk filosofi er fortværende skolastisk og irrelevant for den øvrige pædagogiske forskning og for praksis. Og den pædagogiske diskurs mangler intellektuel stringens og systematisk refleksion over sit filosofiske ståsted, der som tavs viden informerer de beslutninger, der tages i pædagogisk regi.<sup>10</sup> Kuren mod disse ondt, er en fuldstændig omkalfatring af filosofien i retning af praksis. Væk skal ikke bare Paul Hirsts og R.S. Peters rationalistiske opfattelse af pædagogisk filosofi; også den senere Hirsts mere praksisvendte pædagogiske filosofi skal ud. Pædagogisk teori skal i stedet baseres på en analyse af praksisbegrebet. Sådanne analyser er Carr blevet gjort opmærksom på hos en række filosoffer, der har foretaget "the practice turn", som udviklingen benævnes i moderne videnskabsteori.<sup>11</sup> Carr nævner som sine indflydelseskilder: Gilbert Ryles distinktion mellem "knowing that" og "knowing how", Michael Polanyis "tavs viden", Michael Oakeshotts begreb "praktisk viden", Jürgen Habermas' "praktiske diskurs" og Hans-Georg Gadamers "rekonstruktion af det aristoteliske begreb 'praksis'".<sup>12</sup>

## Wilfred Carrs transformation af pædagogisk filosofi til teorifri praksiserkendelse

Omstillingen af pædagogisk filosofi fra teori til praksis skal ske gennem et ændret historisk narrativ, mener Wilfred Carr. Narrativet skal korrigere den modernistisk stilerede historie om videnskabens langsomme progression ved hjælp af oplysning fra mytologi og fordomsfuldhed til teoribaseret eftersøgning af sand, objektiv og sikker viden. Modernismens tro

8 Wilfred Carr, "Education without Theory", (2006): 139.

9 "The main error in my position was seeing theoretical knowledge as the logical foundation for the development of sound practical knowledge", Paul Hirst: "Education, Knowledge and Practices", (1993): 196.

10 Wilfred Carr, "Philosophy and Education", (2004): 57.

11 Schatzki, T.R.: "Introduction", *The Practice Turn in Contemporary Theory*, ed. Schatzki, Knorr-Cetina & Savigny, London: Routledge (2001): 10-23.

12 Wilfred Carr, "Education without Theory", (2006): 140.

på, at videnskabelig viden kan bygge på et grundlag uden for den sociale og historiske praksis, i filosofien kaldet "foundationalism", har ingen troværdighed længere, mener Carr.

Carrs alternative narrativ er forfaldshistorien om, hvordan Aristoteles' praktiske vidensstype (*phronesis*) gerådede i unåde i det 16. århundredes transformation af den klassiske filosofi til en epistemologi-centreret filosofi i jagten på et sikkert, rationelt-apriorisk grundlag for videnskaben. Det 20. århundredes pædagogiske filosofi er arvingen til denne modernisme og rationalisme.

Wilfred Carrs forsøg på at genetablere den præ-moderne, praktiske vidensstype, beskriver han som forsøget på at udvikle en post-foundationalistisk pædagogisk filosofi. Derved får han udvidet kredsen af filosoffer, som han kan trække på. Foruden de ovenfor nævnte praksisfilosoffer kan han nu referere til en pæn del andre "store" tænkere som Wittgenstein og Heidegger, neopragmatikere som Quine, Putnam og Rorty eller postmodernistiske tænkere som Foucault, Derrida og Lyotard.<sup>13</sup> Flere af disse har insisteret på, at deres værker skal forstås som en fortsættelse af den praksisfilosofiske tradition, siger Carr. Men det er i Gadammers integration af Aristoteles' *phronesis*-begreb i sit hermeneutiske erfaringsbegreb, at den glemte præ-moderne tradition bliver formuleret mest eksplicit, mener Carr.<sup>14</sup>

Når Gadammers analyse af *phronesis* overføres til pædagogikken, bliver konsekvensen ifølge Carr, at den pædagogiske filosofi skal udvikles til at være en praksisfilosofi. Den teoretiske filosofis påstand om, at kunne producere viden, som er uafhængig af historisk sedimenterede fordomme, er inkonsistent. Teoretisk fornuft forudsætter altid mængder af uartikulerede fordomme, som den ikke kan gøre fuldstændig eksplicitte og derfor ikke kan eliminere. Den praktisk-filosofiske tradition har taget bestik af dette faktum, og har udviklet en filosofform, der produktivt udnytter fordommene og gradvist svækker deres magt over os gennem bevidstgørelse. *Phronesis* er den naturlige evne, der kan manøvrere fornuftigt i et felt af fordomme, og som samtidig kan kultiveres af praksis til at lave kloge domme om, hvordan det praktisk gode kan virkeliggøres i den partikulære situation.

*Phronesis* skal konkret være en refleksion over den pædagogiske praksis selv, da det er gennem refleksionen over egen praksis, den kan blive øvet og kultiveret. Refleksionen trækker egne implicitte teorier og fordomme frem, som er styrende for denne praksis. Den sætter fordommene i spil i dialog med andre fordomme, vores selverkendelse vokser, og fordommenes magt svækkes. På denne måde har den praktiske filosofi eller "refleksive filosofi", som Carr også kalder den, både evnen til at transformere praktikerens forståelse af deres praksis og til at transformere selve praksis.<sup>15</sup>

Der kan herefter ikke længere være tale om pædagogisk filosofi som en "abstraherende akademisk teoretisk disciplin", der kan informere praksis, fortsætter Carr, men om en "form for filosofi der vil acceptere at være helt afhængig af pædagogiske praktikerens villighed til – gennem refleksion – at finde de uerkendte fordomme, der er på spil i deres praktiske

13 Wilfred Carr, "Education without Theory", (2006): 145.

14 Hirst & Carr, "Philosophy And Education – A Symposium" (2005): 624-626.

15 Wilfred Carr, "Philosophy And Education – A Symposium" (2005): 625.

viden og forståelse". En sådan filosofi ville "i mindre grad være 'om' pædagogik end 'for' pædagogik" ved at "kultivere den pædagogiske praktikers naturligt-menneskelige evne til *phronesis*".<sup>16</sup>

Pædagogisk filosofisk praksis er social og båret af en delvist tavs forståelse. Den læres derfor ikke ved informationsoverførsel, mener Carr, men gennem "initiering" til historisk praksis. Og den pædagogiske forsknings udvikling og forbedring, sker gennem "konversation om konkrete praktiske spørgsmål, der er rejst af den aktuelle forskning".<sup>17</sup>

Praksisfilosofien kan ikke smide fordomme og de tavse teorier ud, for de er ikke forkerte i absolut forstand, men selv produkter af historie og socialitet. Og det ville desuden være umuligt at finde en bedømmelsesstandard uden for praksissen, som kunne dømme en teori eller en fordom ude. Noget sådant ville være en tilbagevenden til foundationalismen. Der er nemlig intet grundlag for vores viden udenfor os selv. Alle påstande og teorier er kulturelle, sociale og historiske, dvs. de er skabt i bestemte kulturelle og sociale kontekster i bestemte historiske epoker og derfor relative til disse. Der er "ingen privilegeret epistemologisk position som kan gøre det muligt for os at transcendere særegenhederne i vores kultur og traditioner. Heraf følger det, at viden aldrig er desinteresseret eller uafhængig, men altid er situeret i en historisk-kontingent diskurs, som det er umuligt at stå uden for". At tro anderledes er – Carr citerer Rorty – "at træde ude af vores hud og sammenligne os selv med noget absolut... at flygte fra endeligheden i ens tid og sted, fra de 'rent konventionelle' og kontingente aspekter af ens liv".<sup>18</sup>

Denne pædagogiske filosofi er ikke selv hævet over konvention og praksis, og modsiger derfor ikke sig selv, når den relativiserer sig til historie og social praksis. Carr forudser derfor, at hans egen position engang "vil blive kritisk tilbagevist på basis af andre former for argument og evidens og kan blive erstattet af en 'post-post-foundationalistisk' diskurs, der endnu først skal udvikles".<sup>19</sup>

## Paul Hirsts svar

Konfronteret med denne opfattelse af pædagogiske filosofi som en ateoretisk refleksion over egen pædagogisk praksis, holder Paul Hirst fast i sin opfattelse af pædagogisk filosofi som en akademisk disciplin, udfoldet af en teoretisk fornuft, til brug for en rationel udvikling af den praktiske fornufts overvejelser over og handling i den pædagogiske praksis. Hirst underkender på ingen måde den praktiske fornufts afgørende nødvendighed i den pædagogiske praksis. Han tilskriver den teoretiske erkendelse evnen til at formulere sande udsagn, medens den praktiske erkendelse finder de rette handlinger til opnåelse af

16 Wilfred Carr, "Philosophy And Education – A Symposium" (2005): 626.

17 Wilfred Carr, "Educational research as a practical science", *International Journal of Research & Method in Education*, 30:3, (2007): 276, 283.

18 Wilfred Carr, "Education without Theory", (2006): 146.

19 Wilfred Carr, "Education without Theory", (2006): 152. Wilfred Carr, "Educational research as a practical science", (2007): 276.

et gode, f.eks. i det politiske liv, i lægelig behandling eller i pædagogik. Begge erkendelsestyper arbejder med begreber og sprog, men hvor den teoretiske erkendelse udkomme er sprogligt og abstrakt, skaber den praktiske erkendelse snarere enighed om grupper af aktiviteter og praktikker, hvis udøvelse virkeliggør forskellige former af individuelle eller sociale goder. Hvad der er det fornuftige at gøre, kan den praktiske fornuft kun nå frem til ved have udgangspunkt i den praktiske handling. Og de begreber og udsagn, som den måtte bruge på denne praksis, er kun inadækvate indikatorer og generalisationer af, hvad praktikken indebærer eller kræver. Foruden filosofisk erkendelse behøver den praktiske erkendelse, i sit refleksionsarbejde over praksis, andre teoretiske discipliner end filosofi, f.eks. psykologi, sociologi og pædagogikhistorie.

Ud fra denne opfattelse er Hirst uforstående overfor, hvordan refleksion over den pædagogiske praksis skulle kunne blive til en *filosofisk* pædagogisk praksis, frem for f.eks. at blive til en sociologisk eller historisk pædagogisk praksis. Han ser ikke, hvordan udøvelse af *phronesis*, altså praktisk klogskab eller erkendelse, kan være filosofi, som Carr synes at mene. Aristoteles, siger Hirst videre, beskrev og analyserede den praktiske erkendelse i den *Nikomachæiske Etik*, men denne etik er ikke selv et stykke praktisk filosofi, men et stykke akademisk, teoretisk filosofi. Aristoteles' *phronesis* betegner en erkendemåde, der er nødvendig for udøvelsen af en etisk praksis, men *phronesis* er ikke den erkendemåde, der er aktiv, når man ræsonnerer over eller skriver om etik eller anden praksis, hævder Hirst. Derfor afviser han Carrs ide om at transformere den pædagogiske filosofi til udøvelse af ren (phronetisk) praksiserkendelse.<sup>20</sup>

## Gadamers udlægning af Aristoteles' teori- og praksisbegreb

Til denne udlægning af Aristoteles' *phronesis*-begreb, kan Hirst overraskende nok få delvis rygdækning fra Hans-Georg Gadamer. Wilfred Carr synes at have overfortolket Gadamers kritik af modernismens teori-centrerede filosof. Denne kritik er hos Gadamer kædet sammen med fornyelsen af Aristoteles' praktiske fornuft som en analog erfaringsform til Gadamers egen hermeneutik.

Gadamer ville være enig med Carr i, at praktisk filosofi hverken er anvendt teoretisk filosofi eller anvendelse af en forudfattet praksisfjern viden på handlinger. Når Gadamer i *Wahrheit und Methode* alligevel taler om "anvendelse" vil han sige, at den praktiske vidensform først bliver til i anvendelse på den partikulære, konkrete handlingssituation, på samme måde som den hermeneutiske forståelse af en historisk tekst først bliver til i interaktion med vores aktuelle situation og horisont af fordomme.<sup>21</sup> Der er ikke tale om adskillelse mellem den praktiske erkendelse og praksis, på samme måde som der er mellem teori og anvendelse af teori. Anvendelsen på praksis er en immanent del af den praktiske erkendelse, som aldrig vil kunne være en desitueret eller værdineutral erkendelse af verden. Men

20 Hirst & Carr, "Philosophy And Education – A Symposium" (2005): 616-620.

21 Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, Tübingen: J.C.B. Mohr, (1975 [1960]): 290ff.

dette får ikke Gadamer til at bandlyse teori fra hermeneutikken. På dette punkt hævder Gadamer endog at følge Aristoteles, der heller aldrig skal have tænkt på at isolere teori fra sin praktiske filosofi. Tværtimod er teoretisk og praktisk erkendelse tæt knyttet sammen hos Aristoteles.

Ifølge Gadamer er både teoretisk og praktisk filosofi for Aristoteles videnskaber, men om forskellige områder. Aristoteles' begreb om praktisk filosofi adskiller sig nok fra teoretiske videnskaber som matematik, fysik og teologi, men disse er ikke, *qua* teoretiske, anti-praktiske, da de hører med til vores livspraksis. Gadamer peger på, at Aristoteles selv, i sin *Statslære*<sup>22</sup> forklarer, at praksis ikke nødvendigvis behøver at omfatte handlinger i forhold til andre, altså ikke nødvendigvis er en social praksis. Så intet hindrer, at teori kan kaldes en praksis, oven i købet en praksis, der er mål i sig selv.

Hovedmodsatningen hos Aristoteles ligger altså ikke mellem teori og praksis, forklarer Gadamer, men snarere mellem praksis og *poiesis*, altså mellem etisk-politisk handleviden (*phronesis*) og håndværksmæssig viden (*techne*).<sup>23</sup> Den sidste vidensform hører ganske vist med til menneskets praksis, men er ikke en "praksis" i Aristoteles' terminologi, hvor begreber er forbeholdt handlinger, der er mål i sig selv.

Som vidensform er praktisk filosofi eller etik noget alment, som kan læres, men, ifølge Aristoteles, kun under forudsætning af, at lærer og elev har praktisk erfaring med konkrete situationer. Etikken giver indsigt i formerne for det rette liv, men ikke megen praktisk hjælp. Mennesker bør derfor formes gennem opdragelse før de lærer at teoretisere over praksis.<sup>24</sup>

Gadamer hævder videre, at teoretiseringen over praksis i Aristoteles' øjne kan hjælpe den praktiske erkendelse ved at bevidstgøre om, hvad der er på spil i den.<sup>25</sup> Men det, der bærer den praktiske erkendelse er selvfølgelig den praktiske besindighed (eller erkendelse), *phronesis*, som kun opdragelse og erfaring kan udstyre med den empati og værdibevidsthed, som er forudsætning for at forstå partikulære handlinger.

Gadamers konklusion om forholdet mellem teori og praksis hos Aristoteles er, at den teoretiske bevidsthed om erfaringerne med praksis ikke kan adskilles fra *phronesis*. Teori og praksis skal derimod indgå i en "vekselsammenhæng".<sup>26</sup>

Det er velkendt, at Aristoteles i sidste bog af sin *Nikomachæiske Etik* hylder det teoretiske liv ved udøvelse af *theoria* og *sophia*. Det sker ikke på bekostning af den menneskelige praksis, men da mennesket mest af alt er fornuft (*nous*),<sup>27</sup> må mennesket fuldende sit liv i det, der er karakteristisk for fornuften, og det er den teoretiske skuen som overskrider praksis, kontekst og situation. I denne aktivitet er mennesket både sig selv og "højere end

22 Aristoteles, *Statslære*, Pol. 1325b15ff.

23 Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, 298ff.

24 Hans-Georg Gadamer: "Practical Philosophy as a Model of the Human Sciences", *Research in Phenomenology*, vol. 9, nr. 1 (1979): 80.

25 Hans-Georg Gadamer: *Vernunft im Zeitalter der Wissenschaft*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp (1991): 109.

26 Hans-Georg Gadamer: *Vernunft im Zeitalter der Wissenschaft*, 109.

27 Aristoteles, *Nikomachæiske Etik*, Eth.Nic.1178a6.

mennesket”, som Aristoteles siger.<sup>28</sup> Man kan måske sige, at teoretisk og praktisk fornuft hos Aristoteles til syvende og sidst er en og samme fornuft, hvor dog den teoretiske fornuft har prioritet. Det afgørende at få fat i er, at den praktiske fornufts *phronesis*, er en *vidensform*, endda en form for fornuftsviden, og, som en sådan, ikke kan isoleres fra den teoretisk vidensform.<sup>29</sup> Hvis det er rigtigt, vil det sige, at den situerede (praktiske) vidensform og den overskridende (teoretiske) vidensform ikke kan isoleres fra hinanden i Aristoteles’ filosofi.

Men hvad har så fået moderne forfattere som Wilfred Carr til at tolke Aristoteles så ensidigt? Gadamer kender ikke Wilfred Carr, men åbenbart andre, der tolker Aristoteles på samme måde som Carr, for han søger at besvare spørgsmålet. Han minder, i et essay om praksis, læseren om en klassisk *topos*: den teoretisk lærde, der er uerfaren og hjælpeløs i det praktiske liv. Praksis-dyrkelsen lægger sig ifølge Gadamer i forlængelse af et klassisk oprør mod intellektualistisk dogmatik. Oprøret er en reaktion på århundreders rationalistisk arrogance overfor det almindelige liv, men en reaktion, der river for meget med sig i overvindelsen af rationalismen.<sup>30</sup>

Det er opklarende her at skelne mellem praktisk erkendelse (*phronesis*) og praktisk filosofi. Den praktiske filosofi sigter umiddelbart kun mod erkendelse, og kun middelbart mod handling. Den praktiske filosofi udspringer hos Aristoteles ikke af *phronesis*, men af hans teoretiske erkendelsestype. Man kunne sige, at praktisk filosofi er en ”praktisk teori” og at den, i modsætning til ”teoretisk teori”, ikke er mål i sig selv, men står i noget fremmeds, nemlig i praksis’ tjeneste.<sup>31</sup> Det ændrer dog ikke på, at praktisk filosofi er teori hos Aristoteles.

Carrs påstand var, at post-foundationalismens og post-modernismens tidsalder må fremtvinge en transformation af den pædagogisk filosofi til ren praksiserkendelse. Til udviklingen af denne praksiserkendelse mente Carr at kunne hente støtte fra Aristoteles’ praktiske filosofi. Det synes åbenbart at bero på en misforståelse. Pædagogisk filosofi kan, *qua* filosofi, kun være teoretisk og præcis teoretisk i den betydning Aristoteles lægger i ordet. Man kan kalde pædagogisk filosofi en ”praksisteori”, fordi den står i den pædagogiske praksis’ tjeneste. Den er teoretisk, men indirekte afhængig af praksis, fordi den praktiske erkendelse, der leder den pædagogisk praksis, tager sit udgangspunkt i denne praksis selv.

Wilfred Carr har tilsyneladende kun taget den ene halvdel af et narrativ med, som Gadamer kan fortælle den anden halvdel af. Carrs narrativ talte kun om praksis-erkendelsens forsvinden og erstatning med et instrumentelt-rationalistisk teoribegreb. Men Gadamer kan levere forfaldshistorien om *theorias* forvandling til ”teori”, som bør komplettere Carrs narrativ.

28 Aristoteles, *Nikomachæiske Etik*, Eth.Nic.1177a18, 1177b26.

29 Jf. Ritter, J.: ”Die Lehre vom Ursprung und Sinn der Theorie bei Aristoteles”, *Metaphysik und Politik*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp (2003): 31.

30 Hans-Georg Gadamer: *Vernunft im Zeitalter der Wissenschaft*, 54ff.

31 Otfried Höffe, *Aristoteles*, München: Verlag C.H. Beck (2006): 191-194.



Teorikritikken er berettiget, siger Gadamer, fordi teori i dag tolkes instrumentelt og anvendelsesorienteret, og er blevet til en teknik til sandhedsproduktion og kontrol af virkeligheden. Teori har mistet sin status som *theoria*, *contemplatio* eller skuen af den synlige orden af himlen og jorden og af det menneskelige samfund og liv, som ifølge Gadamer var den antikke opfattelse. "Det græske *theoria* er: at være overgivet til noget, der takket være dets overvældende præsens er tilgængeligt for alle".<sup>32</sup>

Aristoteles ved udmærket, hævder Gadamer videre, at teoriens almene betragtning kan forlede os til at miste blikket for og empatien med den partikulære situation, og til derved at distancere os fra situationens specifikke krav til besindig handling. På den måde *kan* teori modarbejde praksis. Men det får ikke Aristoteles til at forkaste teori, for teoretiseringen ligger nu engang i fornuftens tendens til at forstå, og netop den teoretiske forståelses distancering er den store chance for individet til at frigøre sig, hvis det har fejlinvesteret i en bestemt praksis.<sup>33</sup>

## Gadamer og vekselvirkningen mellem teori og praksis

Gadamer har modelleret sin hermeneutik med stadig hensyn til Aristoteles' praksistænkning, og uden at fortolke praksistænkningen som absolut modsætning til teori. Derved undgår han praksistænkningens største ulempe, nemlig at den binder forståelsen for stærkt til praksis'en, som i Gadamers tilfælde er historien. Wilfred Carr accepterede konsekvensen af denne stærke binding, nemlig at kunne få sin pædagogiske filosofi falsificeret 100 % af næste sæsons pædagogiske filosofi. Den pris er Gadamer ikke villig til at betale. Hans hermeneutiske erkendelse "medfører ingen eksklusiv perspektivitet".<sup>34</sup> Hvis han har ret i det, behøver han ikke forvente, at der en dag vil kunne komme en post-hermeneutikker, der kritisk kan tilbagevise hermeneutikken og erstatte den med andre perspektiver.

Et af de klassiske kendemærker ved teoretisk erkendelse er, at den kan overskride den praktiske sammenhæng, som den foregår i, og anlægge en almen betragtning. Og det er netop denne overskridelse, Gadamer indbygger i sin erkendelsesteori. Han gør overskridelsen af situation og kontekst til et definatorisk træk ved erkendelse som sådan.

Mennesket har, siger han, i modsætning til dyrene, en verden. Dyrene har ikke en verden, men er bundet til deres omverden. At "have" en verden betyder for Gadamer, at verden er til stede *som* verden for mennesket, og det vil omskrevet sige, at mennesket aktivt "forholder sig til verden". Og denne forholden sig til verden forudsætter igen, at "man holder sig så meget fri af det, der møder en i verden, at man kan stille det foran sig, som det er". Dette indebærer "ikke en forladt af omverdenen, men en anden stilling til den, [nemlig] et frit og distanceret forhold".<sup>35</sup> I overensstemmelse med dette havde Gadamer tidligere i *Wahrheit*

32 Hans-Georg Gadamer: *Vernunft im Zeitalter der Wissenschaft*, 64.

33 Hans-Georg Gadamer: "Practical Philosophy as a Model of the Human Sciences", 80.

34 Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, 424.

35 Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, 419-421.

*und Methode* sagt, at de horisonter, som omslutter erkendelsen og som giver den dens historiske binding og perspektiv, aldrig er lukkede. Horisonterne er i bevægelse og forskyder sig i erkendeprocessen, således at vores individuelle horisont, når den smelter sammen med andre horisonter, "bliver hævet til en højere almenhed, som ikke blot overvinder egen partikularitet, men også andres".<sup>36</sup> Erkendelsen er med andre ord bundet til sin historiske horisont af fordomme, men samtidig – således må vi forstå Gadamer – kan erkendelsen stille sig frit til de fænomener, der præsenterer sig inden for horisonten.

At verden er til stede *som* verden for os, er Gadamers ontologiserede måde at sige, at mennesket erkender verden, og ikke blot – som dyrene – er en kausal funktion af vores omverden. Erkendelsen kan aldrig være kausalt produceret af omverdenen ind i bevidstheden, for et kausalt produkt ville vi ikke kunne forholde os til eller stille foran os, for at bruge Gadamers formulering. Erkendelse forudsætter frihed.

Den hermeneutiske erkendelse er hos Gadamer med andre ord både historisk bundet og fri, situeret og de-situeret, bundet til praksis og bundet til at overskride praksis. Denne dobbelthed er en følge af, at Gadamers erkendelse er praktisk og teoretisk på en gang.

Den praktiske vending ("the practice turn") vendte sig mod forestillingen om at der kan findes et fast ståsted uden for praksis' situerethed, hvorfra praksiserkendelse kan funderes teoretisk og siden kan anvendes på praksis. Det kan diskuteres om Gadamers krav om, at erkendelsen må kunne stille sig frit og have et distanceret forhold til det, den erkender, også indebærer, at erkendelsen må have et arkimedisk basispunkt *udenfor* konteksten eller verden, for at kunne erkende konteksten eller verden.

Hos Gadamer er det entydigt sproget, der muliggør overskridelsen af verden i erkendelse. Han tildeler dog ikke sproget en plads uden for verden, men identificerer sproget med verden: "verdens eksistens er sprogligt konstitueret". Han lokaliserer desuden sproget til samtale og udsigelse: "sproget har sin egentlige væren i samtalen".<sup>37</sup> På den måde kan erkendelse være overskridende, uden at overskride til et andet niveau, uden for verden. Gadamer gør sig med andre ord ikke skyldig i, hvad vi kunne kalde klassisk "stærk foundationalisme", men om han gør sig skyldig i mildere former for foundationalisme, er afhængigt af, hvordan man fortolker hans sprogbegreb. Hvad enten man vil acceptere hans påstand om enheden af samtale, verden og erkendelse og den klassiske *logos*-tænkning, som den ser ud til at bygge på, eller om man ikke vil acceptere den, så er pointen her, at Gadamers erkendebegreb inkluderer elementer fra begge sider af teori-praksis-distinktionen.

Før man tager endelig stilling til konsistensen af Gadamers erkendelsesteori, er det værd at gøre sig klart, at flere af de filosoffer, der ofte hyldes som praksis-tænkere – John Dewey,<sup>38</sup> Maurice Merleau-Ponty og Martin Heidegger – udviser træk som ligner Gadamers. Det

36 Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, 288-289.

37 Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, 419, 423.

38 Mærkeligt nok nævner Wilfred Carr ikke John Dewey, men kun dewey'anere som Richard Rorty og Robert Brandom.

sker, når de åbner deres praksiserkendelse for teoriens evne til at overskride og frigøre sig fra selv samme praksis.

I sit pragmatiske programskrift *Reconstruction in Philosophy* siger John Dewey, at virkelig intelligent tænkning forudsætter "tilvækst af frihed i handling", og tilføjer, at "jo mere teoretisk og abstrakt ... og længere væk fra noget konkret erfaret, jo bedre er den egnet til at håndtere hvilken som helst af de uendelige variationer af fremtidige ting, som senere måtte præsentere sig".<sup>39</sup> I *Phénoménologie de la perception* omfortolker Maurice Merleau-Ponty erkendelsen til at være en "praktognosi", ved at situere den i kroppens handling og gestik. Men han accepterer alligevel et begreb om en fornuft, som han beskriver som en "åben og ubestemt kraft ... gennem hvilken mennesket kan transcenderer sig selv gennem sin krop og sin tale til en ny adfærd eller mod andre mennesker eller mod sin egen tanke".<sup>40</sup> Man kan også henvise til Martin Heidegger, for hvem erkendelse – som hos Gadamer – er en forholden sig til noget i verden. Heidegger skelner i *Sein und Zeit* mellem en teoretisk og en praktisk forholden sig til tingene, nemlig hhv. til brugstingene ("vedhåndenværende") og til de øvrige ting ("forhåndenværende"). Begge erkendemåder er mulige på grund af menneskets (som han kalder "tilstedeværen") overskridende væremåde: "tilstedeværen *transcenderer* det .. værende".<sup>41</sup> Derfor kan Heidegger – "endelighedens tænker", som han ofte kaldes - næsten parafrasere Aristoteles og sige, at "tilstedeværen er stedse 'mere' end det, den faktisk er".<sup>42</sup>

Noget tyder altså på, at konstrueres erkendelsen som en ren praksis, svækkes dens kognitive åbenhed for andre praksisser og situationer, især for de fremtidige og nye erkendelser, som alle 3 filosoffer – Dewey, Merleau-Ponty og Heidegger – er særligt opmærksomme på. På den måde holder alle 3 fast på teori, selvom hovedretningen for deres filosofier går i modsat retning, altså væk fra teori. Hos Heidegger synes den teoretiske dimensions transcendens dog at være bedre integreret i hele tankebygningen, end hos de to andre filosoffer.

## Afslutning

Hvis vi tager Gadamers hermeutiske erfaringsmodel som forbillede for den pædagogiske filosofi, kan vi ikke, som Wilfred Carr gør, forstøde teoretisk erkendelse og forlade os på *phronesis*. Kritikken af rationalismens ensidige teorifokus og gode erfaringer med praksistænkningen står naturligvis ved magt, men de skal indgå i et "vekselvirkningsforhold" med teoritænkning.

39 John Dewey: "Reconstruction in Philosophy", *The Middle Works of John Dewey 1899-1924*, vol. 12, Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press (1991[1920]): 163, 166.

40 Maurice Merleau-Ponty, *Phénoménologie de la perception*, Paris: Gallimard (1945): 164, 222-226. *Phenomenology of Perception*, transl. Donald A. Landes, London: Routledge (2012): 141, 196-200. *Kroppens fænomenologi*, overs. Bjørn Nake, Frederiksberg: Det lille Forlag (1994): 159-164. Cfr. Sune Frølund: "Situert læring – situert uvidenhed?", *Kognition & Pædagogik*, Nr.88, 23. årgang, juni (2013): 48-61.

41 Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag (1967[1927]): 363-364. *Væren og tid*, overs. Christian Rud Skovgaard, Århus: Forlaget Klim (2007): 399.

42 Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, 145. *Væren og tid*, 145. "Tilstedeværen" er den nye oversættelse af "Dasein".

Læring, erkendelse, tænkning og viden er aktiviteter eller praksisser, og de udfoldes i praktiske sammenhænge som sociale rum, livsverdener eller i kropshandlinger. Men det er umuligt at beskrive læring, erkendelse, tænkning og viden som ren aktivitet, uden at begrebernes kognitive dimension svækkes eller simpelthen forsvinder. Kognitive aktiviteter forudsætter kausalprocesser, men er ikke kausalprocesser. Erkendelse og læring er ikke noget der sker som virkning af praksissammenhængens aktivitet, men er betinget af friheden til at overskride sammenhængen, og det vil sige: muligheden for at *tænke det negative*, det som ikke er og som danner baggrunden for læring og erkendelse af det, der er. Hvis ikke overskridelsen eller distanceringen var mulig, kunne erkendelse og læring umuligt overføres til andre situationer eller deles med andre individer.<sup>43</sup>

Pædagogik er mere end praksis og anvendt teori, og pædagogikken skal ikke kun forholde sig til læringens og dannelsens praksis, men må også forholde sig til den teoretiske overskridelse og negativitet, der åbner verden og stiller den til skue.<sup>44</sup>

---

43 Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, 421.

44 Inden for nyere videnskabsteori synes tilsvarende tanker at have indfundet sig. Her kan man finde en kritik af dominansen af "practice studies", fordi de har fortrængt tænkning og derved har frataget sig selv muligheden for at hævde sig som et – teoretisk – mere sandt paradigme end klassisk teori-centreret videnskabsteori. Jensen, C.B. & Gad, C.: "Praksismagi? – praksis som tidens løsen og problem i videnskabs- og teknologistudier", *Slagmark. Tidsskrift for idehistorie* (tema: Praksis), nr. 64, (2012): 61-75.